

ក្រុមប្រឹក្សាភិបាល

เรื่องที่ผมจะพูดวันนี้คือเรื่องเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยกับประชาธิปไตย ผมคิดว่าหลังจากที่ได้เกิดเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม (2535) มีความพยายามมากขึ้นในเมืองไทยในการที่จะพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย แต่เท่าที่ผ่านมาจนถึงวันนี้ ผมรู้สึกที่เราให้ความสนใจ และเน้นหนักไปในเรื่องของ การปรับปรุงแก้ไขสถาบันและกระบวนการทางการเมืองค่อนข้างมาก ความพยายามในการแก้ไขสถาบันและกระบวนการทางการเมืองเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยไม่ใช่สิ่งที่ผิด เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำ เช่น ต้องมีความพยายามในการแก้ไขรัฐธรรมนูญที่ผ่านมาแล้ว และคิดว่ามีความจำเป็นต้องแก้ไขในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป การจัดตั้งองค์กรเพื่อที่จะให้มีการเลือกตั้งที่สุจริต การแก้กฎหมายเลือกตั้ง การแก้กฎหมายพรรคการเมือง เป็นต้น

วารสารธรรมศาสตร์

ถึงแม้ว่าสถาบันและกระบวนการทางการเมืองย่อมมีความสำคัญในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย เราปฏิเสธเรื่องนี้ไม่ได้ แต่ว่าในขณะเดียวกัน ผมคิดว่าระบอบประชาธิปไตยจะทำงานได้ดีจริงๆ แล้ว ต้องมีสถาบันและกระบวนการทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตยหนุนหลังสถาบันและกระบวนการทางการเมืองอยู่ด้วย อย่างที่มักจะพูดกันถึงอยู่เสมอ ๆ ถึงสถาบันครอบครัวว่าประชาธิปไตยเริ่มต้นขึ้นในบ้าน และอื่น ๆ เป็นต้น เราคงต้องมีคำสอนหรือองค์การทางศาสนาที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการส่งเสริมจิตสำนึกที่เป็นประชาธิปไตย และตลอดจนถึงสถาบันการศึกษาและอื่นๆ เป็นต้น

ผมคิดว่าสังคมที่เป็นประชาธิปไตย สถาบันสังคมที่เป็นประชาธิปไตยนี้ จะสัมพันธ์กับชีวิตจริงของคนต่างๆ มากเสียยิ่งกว่าสถาบันทางการเมืองหรือกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยเสียด้วยซ้ำไป แน่แน่นอนนี่เป็นความพยายามจะแบ่งแยกกระหว่างสถาบันทางสังคมกับสถาบันทางการเมืองออกจากกัน ในความเป็นจริงนั้น ทั้งสองคงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงอย่างชนิดที่แยกออกจากกันไม่ได้ แต่ถ้าเรามีสถาบันทางการเมืองและกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย โดยขาดสถาบันทางสังคมและกระบวนการทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตยหนุนหลังแล้ว ผมคิดว่าสิทธิเสรีภาพทางการเมืองที่กำหนดไว้ด้วยกฎหมายและอื่นๆ นั้นเป็นจริงไปได้ยากมาก การที่เราจะใช้สิทธิเสรีภาพได้เป็นจริงตามที่กำหนดไว้ในสถาบันทางการเมือง

นั้น มันขึ้นอยู่กับว่าเรามีสถาบันสังคมและกระบวนการทางสังคมที่สนับสนุนทางการเมืองดังกล่าวนี้หรือไม่

ในที่นี้ผมจะหยิบเฉพาะเพียงสถาบันทางสังคมอันเดียว คือ มหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาของเรามาพิจารณาดูว่า สถาบันนี้มีส่วนในการเกื้อหนุนระบอบประชาธิปไตยมากน้อยสักเพียงใด เปิดโอกาสหรือให้ผลแก่การใช้สิทธิเสรีภาพของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้นหรือเปล่า มหาวิทยาลัยได้มีส่วนบ้างหรือไม่ในการที่จะช่วยให้สถาบันและกระบวนการทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ทีนี้เวลาเราพูดถึงบทบาทของมหาวิทยาลัย ผมจะแยกบทบาทให้เห็นชัดเจนไว้ก่อนด้วยว่า เวลาเราพูดถึงบทบาทของมหาวิทยาลัย เราต้องหมายถึงการกระทำของมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นไปตามนโยบายหรือหลักการที่มหาวิทยาลัยวางเอาไว้ มีการจัดสรรงบประมาณหรือจัดสรรทรัพยากรของมหาวิทยาลัย เพื่อทำให้มหาวิทยาลัยสามารถทำตามบทบาทที่ได้วางนโยบาย หรือเป็นไปตามหลักการที่ได้กำหนดเอาไว้ อย่างน้อยก็ต้องจัดสรรทรัพยากรส่วนหนึ่งมาเพื่อดำเนินการนั้นๆ ตามที่ได้คิดกัน

เราต้องไม่นับการดำเนินการโดยบุคคลบางกลุ่มในมหาวิทยาลัยว่าเป็นบทบาทของมหาวิทยาลัย เช่นเป็นต้นว่า การดำเนินการของขบวนการนักศึกษาซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยมาเป็นเวลา 2-3 ทศวรรษ

แล้วนั้น ไม่ใช่บทบาทของมหาวิทยาลัย เพราะมหาวิทยาลัยไม่ได้จัดสรรทรัพยากรของตัวเองเพื่อให้นักศึกษาใช้ในการดำเนินการเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย เวลาจะมีการจัดชุมนุมกันที่มีการไปยกเรื่องเสียงขององค์กรนักศึกษามาใช้ ถามว่าเรื่องเสียงนั้น ทางมหาวิทยาลัยตั้งงบประมาณไว้สำหรับให้นักศึกษานำมาใช้เดินขบวนหรือรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยหรือเปล่า คำตอบคือไม่ใช่ ทางมหาวิทยาลัยตั้งใจซื้อเรื่องเสียงมาอาจจะเพื่อใช้ในงานฟุตบอลประเพณีหรืออะไรก็แล้วแต่ นักศึกษาได้ไปเอาเรื่องเสียงของมหาวิทยาลัยมาใช้ เพราะฉะนั้นผมไม่นับขบวนการนักศึกษาว่าเป็นบทบาทของมหาวิทยาลัยในแง่นี้ เช่นเดียวกันกับบทบาทของบุคคลบางคนบางกลุ่มที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย และได้ดำเนินการที่จะส่งเสริมประชาธิปไตยในสังคมเรา ก็ไม่ใช่บทบาทของมหาวิทยาลัย เพราะมหาวิทยาลัยไม่ได้สร้างโครงการวิจัยที่มีจุดมุ่งหมายตั้งแต่ต้นในการที่จะช่วยเพิ่มพลังของกลุ่มต่างๆ ในการต่อรองในสังคมการที่มีอาจารย์บางท่านอาจจะมีความสนใจในเรื่องเกษตรกรเป็นพิเศษ อาจจะไปหาทุนวิจัยด้วยตัวเอง จนกระทั่งกลายเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับเกษตรกร และเป็นผู้ออกเสียงคัดค้านนโยบายของรัฐบาลเรื่องราคาข้าวก็ตาม นโยบายเรื่องการส่งออกข้าวก็ตาม ถามว่าเป็นบทบาทของมหาวิทยาลัยหรือไม่ ผมคิดว่าผมไม่นับว่าเป็นบทบาทของมหาวิทยาลัย แต่เป็นบทบาทของอาจารย์บางคนในมหาวิทยาลัยมากกว่า เพราะ

มหาวิทยาลัยไม่ได้มีนโยบาย ไม่ได้จัดสรรทรัพยากรในการจะทำให้อาจารย์มหาวิทยาลัยบางกลุ่มบางคนมีพลังหรือศักยภาพในการเป็นผู้ให้ทางเลือกแก่นโยบายสาธารณะที่เป็นของรัฐบาล

เป็นที่รู้กันมานานแล้วว่า มหาวิทยาลัยไทยเป็นมหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้นโดยชนชั้นนำทางอำนาจจะเป็นผู้สร้างขึ้นมา ซึ่งจะเป็นชนชั้นนำทางอำนาจในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือชนชั้นนำทางอำนาจในสมัยหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แล้วก็ตาม มหาวิทยาลัยสร้างขึ้นมาก็เพื่อที่จะผลิตบุคลากรที่จำเป็นในการปกครองในการเมืองหรือในทางเศรษฐกิจ ซึ่งถึงแม้ว่าในระยะหลัง มหาวิทยาลัยจะเปลี่ยนแปลงภารกิจของตัวเองในด้านการผลิตบุคลากรไปบ้าง เป็นต้นว่าผลิตบุคลากรเพื่อป้อนตลาดงานในภาคเอกชนมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่า ในกลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจของสังคมไทยนั้น กลุ่มธุรกิจเอกชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในชนชั้นนำทางอำนาจเพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงของมหาวิทยาลัยในการผลิตบุคลากรเพื่อป้อนภาคเอกชนจึงไม่ใช่การคิดโดยอิสระของมหาวิทยาลัยเอง แต่เป็นการตอบสนองความต้องการของชนชั้นนำทางอำนาจเหมือนเก่าทุกอย่าง เพียงแต่เดิม ชนชั้นนำทางอำนาจเป็นผู้ปกครอง ก็ผลิตบุคลากรให้แก่ผู้ปกครอง ตอนนี้ชนชั้นนำทางอำนาจมีกลุ่มธุรกิจเอกชนเข้ามาปะปน ก็ผลิตบุคลากรเพื่อตอบสนองธุรกิจเอกชน ด้วยชนชั้นนำทางอำนาจของไทยประกอบด้วยกลุ่มคนที่ไม่หลากหลายมากนัก กลุ่ม

สำคัญได้แก่ ข้าราชการทหาร ข้าราชการพลเรือน และนักธุรกิจระดับใหญ่ๆ

อาจารย์ชยอนันต์ สมุทรวณิช ซึ่งเป็นนักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อ กล่าวว่ารัฐไทยล้อมสังคมไทยไว้ กล่าวคือ รัฐมีอำนาจครอบงำสังคมจนกระทั่งตัวสังคมไม่ได้เป็นผู้กระทำ แต่ว่าตัวรัฐเป็นผู้กระทำ แก่สังคมตลอดเวลา และด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยของไทยเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ไม่ใช่มหาวิทยาลัยของสังคม ฉะนั้นเราก็ไม่ฟังห้วงบทบาทของมหาวิทยาลัยมากไปกว่าตอบสนองความต้องการของรัฐเวลานี้เรากำลังคิดกัน โดยเฉพาะในช่วงของรัฐบาลอานันท์ครั้งที่แล้ว เรากำลังคิดกันถึงการปลดปล่อยมหาวิทยาลัยให้เป็นอิสระจากระบบราชการ ผมคิดว่าความเป็นราชการของมหาวิทยาลัยไทยไม่ได้อยู่ที่มหาวิทยาลัยต้องใช้ระเบียบการเบิกจ่ายเงินของกระทรวงการคลัง แต่อยู่ที่มหาวิทยาลัยไม่ใช่หน่วยงานอิสระในการที่จะตอบสนองความต้องการของสังคมในวงกว้าง สามารถตอบสนองได้เพียงความต้องการของใครก็ตามแต่ที่กุมอำนาจรัฐได้ การที่รัฐสามารถควบคุมมหาวิทยาลัยด้วยระเบียบกฎหมาย มีความสำคัญไม่มากเท่าไรนัก และไม่ว่าจะแก้ไขปรับปรุงกฎระเบียบเหล่านั้นอย่างไร ก็ไม่สามารถปลดปล่อยมหาวิทยาลัยจากความเป็นราชการได้ เพราะวิธีการควบคุมที่รัฐมีต่อมหาวิทยาลัย ทำโดยการสร้างเงื่อนไขจำนวนมากมายมหาศาลให้คนในมหาวิทยาลัยเองไม่มองหาทางเลือกอื่นของบทบาทของตัวเอง ถูกทำให้คิดว่าทางเลือกมีอยู่ทางเดียวคือ ทางที่ผู้กุมอำนาจ

รัฐกำหนดให้คนส่วนใหญ่ในมหาวิทยาลัย ทั้งผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา คิดว่าบทบาทที่มหาวิทยาลัยกระทำอยู่เป็นธรรมชาติที่มหาวิทยาลัยพึงกระทำอยู่แล้ว เป็นความถูกต้อง เป็นเหตุเป็นผลที่ถูกอยู่แล้ว ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงอะไร ตรงนี้ต่างหากที่เป็นการครอบงำของรัฐที่มีเหนือมหาวิทยาลัย ความพยายามที่จะปลดปล่อยมหาวิทยาลัยจากราชการนั้น ถ้ามันแต่เน้นที่กฎหมายและระเบียบ แต่ไม่เน้นกลับมาในหัวสมองของเราเอง ผมคิดว่าคงจะปลดปล่อยมหาวิทยาลัยออกจากราชการได้ยาก

ผมจะพยายามเสนอจุดบกพร่องของบทบาทของมหาวิทยาลัยไทยต่อประชาธิปไตย 5 ด้านด้วยกัน ถ้าเราไม่มองประชาธิปไตยเฉพาะในแง่การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้บริสุทธิ์ยุติธรรมหรือหลักประกันทางกฎหมายที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองแต่เพียงอย่างเดียว เราก็จะพบว่ามหาวิทยาลัยมีบทบาทหลายอย่าง ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราคิดว่าประชาธิปไตยหมายถึงข้อกำหนดทางกฎหมายหรือสถาบันทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว บทบาทของมหาวิทยาลัยจะถูกจำกัดมาก คือ มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งของภูมิความรู้ ฉะนั้นมหาวิทยาลัยก็จะมีบทบาทได้ในเวลาอย่างเช่น มีความต้องการที่จะแก้กฎหมายก็ให้คนในมหาวิทยาลัยออกไปช่วยร่างกฎหมายและอื่นๆ เมื่อใดก็ตามแต่ที่ชนชั้นนำทางอำนาจประสพกับความสั่นคลอนในอำนาจของตนเอง เช่นในเหตุการณ์ 14 ต.ค. หรือในเหตุการณ์หลังจาก

พฤษภาทมิฬ เป็นต้น เราจะพบว่าชนชั้นนำทาง
อำนาจจะต้องทำให้มีการปรับเปลี่ยนสถาบันทาง
การเมืองหรือกระบวนการทางการเมืองบ้าง ถึงตอนนี
ก็จะเรียกร้องหรือดึงเอาภูมิความรู้จากมหาวิทยาลัย
ออกไปใช้

แต่ผมคิดว่าบทบาทของมหาวิทยาลัยที่สำคัญ
กว่าก็คือ บทบาทของมหาวิทยาลัยในการส่งเสริม
ประชาธิปไตยในแง่ที่มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันทาง
สังคมที่สามารถสร้างพลังทางสังคม ที่จะก่อให้เกิด
การให้โอกาสอย่างค่อนข้างจะเท่าเทียมกันแก่
คนทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นโอกาสในทางเศรษฐกิจ
โอกาสในการมีทางเลือกในด้านนโยบาย และอื่นๆ
ผมคิดว่าถ้ามหาวิทยาลัยมองบทบาทของตัวเองใน
แง่ของประชาธิปไตย ไม่ใช่เพียงในแง่การเป็นผู้นำ
ในการแก้ปัญหาเพียงอย่างเดียว มหาวิทยาลัย
มีพลังและความสามารถมากทีเดียว ที่ผ่านม
มหาวิทยาลัยไม่ค่อยได้ทำ หรือทำก็ไม่ดีเท่าที่ควร
ใน 5 ด้านด้วยกัน ผมยอมรับว่าแทนที่เราจะมอง
ว่ามหาวิทยาลัยได้ทำอะไรใน 5 ด้านต่อไปนี้ เรา
จะมองว่ามหาวิทยาลัยไม่ได้ทำอะไรใน 5 ด้านต่อ
ไปนี้บ้างก็ได้ แต่ถ้าจะมองว่าได้ทำอะไรไปแล้วบ้าง
จะต้องเริ่มจากการสมมติก่อนว่า มหาวิทยาลัย
ตั้งใจมาตั้งแต่ต้นในการที่จะคิดว่าตนเองเป็นสถาบัน
ทางสังคมที่สำคัญและต้องการที่จะส่งเสริมประชา
ธิปไตย ผมคิดว่าสมมติฐานเบื้องต้นว่ามหาวิทยาลัย
ตั้งใจจะเป็นพลังผลักดันประชาธิปไตยนั้นเป็น
สมมติฐานที่น่าคลื่อนเหียนพอสมควร

5 ด้านที่ผมอยากจะพูดถึงนั้นประกอบด้วย

1. โอกาสทางการศึกษาและการเลื่อนระดับทาง
สังคม คนหลายคนในที่นี้ก็คงทราบแล้วว่า การ
ศึกษาในทุกสังคมนั้นเป็นการคัดสรรหาคนจำนวน
หนึ่งให้เลื่อนสถานภาพทางสังคมนั่นเอง เราอยาก
จะให้ใครเป็นผู้ที่มีสถานะทางสังคมสูง เราก็คัดคน
เหล่านั้นมาผ่านกระบวนการทางการศึกษา แล้วก็
ทำให้เขาได้เลื่อนสถานะทางสังคม เพราะฉะนั้นใน
บางสังคมจึงเป็นธรรมชาติอยู่เองที่ใครก็ตามแต่ที่
ดำรงสถานภาพทางสังคมสูง ย่อมจะพยายามไม่
ให้การศึกษาเปิดกว้างแก่ทุกคน แต่จะให้โอกาสใน
การศึกษาตกอยู่กับคนที่เป็นลูกหลานของตนเอง
เพื่อจะรักษาสถานภาพที่สูงทางสังคมเอาไว้ เป็น
หลักการที่มองเห็นได้ง่ายในทุกสังคม

ในสังคมไทยถ้าผมมองเผิน ๆ จะรู้สึกว่าโอกาส
ในการศึกษาชั้นอุดมศึกษาเปิดกว้างแก่ทุก ๆ คน
เพราะนับตั้งแต่สมัยเดิม ก็มีการเปิดโอกาสให้คนที่
จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้สอบแข่งขันเพื่อ
เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยปิด จึงดูเหมือนว่า
โอกาสทางการศึกษาเปิดขึ้นโดยเสมอภาค แต่
ความจริงแล้วมีปัจจัยหลายอย่างที่ถึงเราจะเปิด
โอกาสให้การสอบคัดเลือกเป็นไปโดยเสมอภาค แต่
ทว่าความไม่เสมอภาคในระบบการศึกษาของเรามี
มานานับตั้งแต่ชั้นประถมจนถึงชั้นมัธยมปลายแล้ว
ไม่ว่าจะมองในแง่ของผู้ที่ศึกษาต่อจากประถมไป
มัธยม จากมัธยมต้นไปมัธยมปลาย จะพบว่ามี
จำนวนน้อยลงตามลำดับ เหลือคนจำนวนเพียง
หยิบมือเดียวที่จบชั้นมัธยมปลายแล้วเข้ามาสอบ
แข่งขัน ดังนั้นเวลาที่เราคัดคนเข้ามาศึกษาต่อโดย

การแข่งขันจึงเป็นการคัดคนจากฐานความรู้ ความเข้าใจในหลักสูตรมัธยมปลาย ถือว่าความรู้ นั้นเป็นฐานสำหรับตัดสินว่าใครบ้างที่มีสิทธิในการ เข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย การใช้ฐานเพียงฐาน เดียวเป็นการไม่เป็นธรรมและไม่เปิดโอกาสทาง การศึกษาให้ทั่วถึงมาตั้งแต่ต้นแล้ว

ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมามีความพยายาม ของมหาวิทยาลัยที่จะใช้ฐานอื่น ๆ ซึ่งจริง ๆ อาจ จะไม่ใช่ความพยายามโดยตั้งใจ แต่เป็นแรงกดดัน หลาย ๆ ด้านที่จำต้องให้เปลี่ยนฐาน ฐานอันหนึ่งที่ เปลี่ยนไปเมื่อประมาณ 5-6 ปีที่ผ่านมาคือการ คัดเลือกโดยการมองความสามารถทางการกีฬา และศิลปวัฒนธรรม นอกจากนั้นแล้วมีความ พยายามคัดสรรคนเข้าสู่มหาวิทยาลัยปิดโดยการ ถือเอาภูมิสำเนาในส่วนภูมิภาคเป็นสิทธิพิเศษใน การสอบคัดเลือก ซึ่งก็เป็นวิธีที่ไม่เปิดโอกาสให้แก่ คนที่ด้อยโอกาสเท่าไหร่นัก เพราะผู้ที่มีโอกาสที่จะ สอบเข้ามหาวิทยาลัยผ่านวิธีนี้ได้เป็นผู้ที่ทำคะแนน สอบได้สูงกว่าอัตราเฉลี่ยของการสอบที่ส่วนกลาง มีการเปิดมหาวิทยาลัยเปิดมากขึ้น เลื่อนระดับการ ศึกษาของวิทยาลัยครู จนถึงการเปิดมหาวิทยาลัย ในส่วนภูมิภาคเพิ่มมากขึ้น เป็นแรงกดดันที่นัก การเมืองส่วนภูมิภาคได้สัญญากับประชาชนว่าจะ ผลักดันให้มีการเปิดมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น ในแง่ หนึ่งก็ก่อให้เกิดโอกาสของการศึกษาในระดับ อุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้น แต่ทั้งหมดที่ผมอยากจะชี้ ให้เห็นก็คือว่าความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดเหล่านี้ไม่ ได้เกิดขึ้นจากมหาวิทยาลัยเป็นผู้กระทำเอง แต่

เกิดจากแรงกดดันทางการเมืองที่กระทำต่อรัฐ จากกลุ่มอื่นๆ ในบางครั้งมหาวิทยาลัยเองเป็นผู้ ขัดขวางหรือพยายามทัดทาน คัดค้าน การเปิด โอกาสทางการศึกษาเสียด้วยซ้ำ

ผมไม่ได้หมายความว่าการศึกษาเปิดโอกาสทาง การศึกษาด้วยวิธีนี้เป็นวิธีที่ดีที่ถูกต้อง คงจะมีวิธีที่ ดีกว่านี้ ถ้ามหาวิทยาลัยจะได้ศึกษาและมีส่วนช่วย ในการที่จะทำให้การให้โอกาสในการศึกษามี ประสิทธิภาพกว่าที่เป็นอยู่ คือ

1. การเปิดโอกาสในการศึกษานั้น มหาวิทยาลัยยังไม่ค่อยได้ทำเท่าไร เราได้พูดถึงการ กระจายโอกาสทางการศึกษาในแง่ของการผลิต บัณฑิตแต่เพียงอย่างเดียว ผมคิดว่าการกระจาย โอกาสทางการศึกษาไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่ที่การ ผลิตบัณฑิตอย่างเดียวเท่านั้น มหาวิทยาลัยสามารถ ดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ได้อีกเป็นอันมาก ซึ่งจะทำให้ ความรู้ในระดับอุดมศึกษาแพร่หลายไปสู่สังคมใน วงกว้างได้ แต่มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ทำ หรือถึงจะทำก็ทำอย่างไม่มีประสิทธิภาพมากนัก ตัวอย่างเช่น รายการทีวี วิทย์เพื่อการศึกษา วารสาร สิ่งพิมพ์ การฝึกอบรมในระยะสั้น โครงการ การศึกษาภายนอก การเชื่อมต่อกับสถาบันการ ศึกษาท้องถิ่น จะพบว่ากิจกรรมเหล่านี้ของมหา- วิทยาลัยเพื่อเผยแพร่ความรู้ระดับอุดมศึกษาออก ไปสู่สังคมในวงกว้าง มหาวิทยาลัยก็ไม่ได้ทำอย่าง แข็งขันเท่าใดนัก

2. สิ่งที่มีมหาวิทยาลัยมีโอกาสและความ สามารถที่จะช่วยเสริมสร้างประชาธิปไตยได้มาก

ทีเดียว แต่ก็ไม่ค่อยได้ทำเช่นเดียวกัน คือการให้ทางเลือกแก่สังคม สังคมที่เป็นประชาธิปไตยนั้นจะต้องมีทางเลือกเกินกว่าหนึ่งอย่างเสมอ แต่ทางเลือกในสังคมไทยมักจะเป็นทางเลือกเพียงทางเดียว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กก็ตาม จะพัฒนาเศรษฐกิจหรือจะใช้ทรัพยากรกันอย่างไรจึงจะเกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วและเป็นธรรม ก็มีหนทางอยู่ทางเดียวคือทางที่สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นผู้กำหนดเอาไว้ ไม่มีทางเลือกอื่น ๆ ที่ประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจ ประกอบด้วยการศึกษา การวิจัย การเก็บข้อมูลที่จะเป็นทางเลือกที่น่าจะออกมาได้จากมหาวิทยาลัย แต่ก็ไม่มี จะตอบสนองต่อการบีบคั้นเรื่องกฎหมายลิขสิทธิ์อย่างไรก็มีทางเลือกที่รัฐเป็นผู้เสนอให้เพียงอย่างเดียว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาโสเภณี โรคเอดส์ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจราจร จะมีทางเลือกให้เราน้อยมาก และถ้าเรามองย้อนไปดูจะพบว่าประเด็นปัญหาสังคม เศรษฐกิจและสังคมทั้งหมดเหล่านี้ มหาวิทยาลัยเกือบจะไม่มีบทบาทในการเสนอทางเลือกอื่น ๆ ให้แก่สังคมเลย

เพราะฉะนั้นรัฐหรือสังคมที่บอกว่าเป็นประชาธิปไตยโดยกฎหมาย เวลาที่จะเลือกผู้แทนจะเลือกจากพรรค ก หรือพรรค ข นโยบายก็เหมือนกันเพราะมีทางเลือกให้เลือกอยู่ทางเดียวอยู่แล้ว ถ้าสังคมเรามีทางเลือกให้เลือกมากกว่าหนึ่ง การที่จะใช้สิทธิประชาธิปไตยจึงจะเกิดผล ในเวลานี้เรามีสิทธิเลือกส.ส. แต่เราไม่ได้เลือกตั้งนโยบาย เพราะส.ส.ไม่มีนโยบายให้เลือก ผมไม่

อยากจะทำส.ส. เพราะสังคมไม่ได้สร้างทางเลือกของนโยบาย และส่วนของสังคมที่น่าจะสร้างทางเลือกของนโยบายได้ดี คือมหาวิทยาลัยก็ไม่ได้สร้างทางเลือกที่ว่ามัน ในแง่นี้มหาวิทยาลัยก็ล้มเหลวค่อนข้างมากในการให้ทางเลือกแก่สังคม

3. มหาวิทยาลัยเองนอกจากจะไม่ให้ทางเลือกแล้วยังไม่ช่วยทำให้ทางเลือกอื่น ๆ มีโอกาสถือกำเนิดขึ้นอย่างมีศักดิ์ศรีในสังคม ไม่ช่วยให้ทางเลือกอื่น ๆ นั้นได้รับการพัฒนาเพื่อจะคู่เคียงกับทางเลือกที่รัฐเป็นผู้เสนอ อธิบายได้โดยยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ผมคิดว่าประชาชนไทยส่วนใหญ่ถูกบีบบังคับด้วยทางเลือกที่รัฐเป็นผู้เสนอ แต่คนไทยจำนวนมากโดยเฉพาะในชนบทไม่ได้จำนนต่อทางเลือกที่รัฐเป็นผู้ให้ ประชาชนไทยในชนบทพยายามอยู่ตลอดเวลาที่จะมองหาทางเลือกที่ดีกว่า เช่น ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม พยายามหาทางเลือกอีกทางที่เหมาะสมกับท่านมากกว่าทางเลือกที่สภาพัฒน์ฯ เป็นผู้ให้

มีผู้นำชาวบ้านในส่วนต่าง ๆ ของประเทศจำนวนมากมายที่พยายามหาทางเลือกให้ตัวเอง ทางเลือกเหล่านี้ไม่มี "ศักดิ์ศรี" เพราะทางเลือกที่รัฐเป็นผู้เสนอเป็นทางเลือกที่ประกอบด้วยความรู้ มีดอกเตอร์หนุนหลังอยู่เป็นร้อย ๆ คน ทางเลือกของชาวบ้านเป็นทางเลือกที่ไม่มีศักดิ์ศรีของความรู้ ไม่มีโอกาสที่จะเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนไปสู่สังคมในวงกว้าง เพราะฉะนั้นทางเลือกส่วนใหญ่เหล่านั้นเป็นทางเลือกที่เป็นของส่วนบุคคลมากกว่า ไม่มีใครรับเอาทางเลือกของผู้ใหญ่วิบูลย์มาพัฒนา

เป็นทางเลือกที่เป็นสากลมากยิ่งขึ้น ซึ่งผมคิดว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่มหาวิทยาลัยสามารถทำได้ เราคงไม่สามารถลอกเลียนชีวิตของผู้ใหญ่วิบูลย์ได้ทุกคน แต่การศึกษาทางเลือกของท่านอย่างดี แล้วพัฒนา ขึ้นมาเป็นทางเลือกของคนจำนวนมากขึ้น เป็นสิ่งที่มหาวิทยาลัยควรจะทำแต่ก็ไม่ได้ทำ

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการที่ไม่ช่วยให้ทางเลือกของผู้อื่นได้รับการพัฒนาเช่นกันอีกข้อหนึ่งคือ ผมอยากจะยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในเรื่องของระบบเกียรตินิยม มหาวิทยาลัยเป็นเจ้าของระบบ เกียรตินิยมหนึ่งคือการให้ปริญญาเกียรตินิยมดี ผมอยากจะพูดว่ามหาวิทยาลัยไทยเท่าที่ผ่านมาเลือกที่จะให้ปริญญาเกียรตินิยมดีแก่คนที่ไม่มีปัญหาแล้วเท่านั้น เช่นขณะนี้ทุกมหาวิทยาลัยพยายามที่จะ ถวายปริญญาแก่ท่านพุทธทาสภิกขุ เพราะเป็น เกียรตินิยมแก่มหาวิทยาลัยที่ท่านยอมรับปริญญา ของมหาวิทยาลัยนั้นๆ แต่เมื่อ 30 ปีที่แล้วท่าน พุทธทาสภิกขุและแนวทางของท่านถูกโจมตีค่อนข้างมาก ตัวท่านเองถูกโจมตีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ที่จริงงานเขียนของท่านก็มีมากมาย แต่ไม่มีมหาวิทยาลัยใดที่กล้าให้ปริญญาเกียรตินิยมดีอย่าง ที่ให้ในเวลานี้แก่ท่านเลย ไม่มีใครช่วยให้พลังแก่ เอกบุคคคลที่อยู่นอกมหาวิทยาลัยที่จะปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสังคมในด้านต่างๆ มหาวิทยาลัยไม่ได้ทำให้ทางเลือกของเอกบุคคคลเหล่านั้นเข้มแข็งขึ้น แต่เมื่อท่านได้ทำทางเลือกของท่านเองให้เป็นทางเลือกที่มีพลัง มีศักยภาพ เป็นที่ยอมรับแล้ว มหาวิทยาลัยก็พร้อมที่จะให้ปริญญาเกียรตินิยมดี

แก่ท่าน

ถ้าคิดในรูปนี้ จะพบคนจำนวนมากที่ถ้า มหาวิทยาลัยช่วยสนับสนุนทางเลือกของเขาใน เวลาที่ผ่านมา สังคมไทยจะมีโอกาสได้ทางเลือกที่ หลากหลายมาเป็นเวลานาน

แต่แน่นอนว่ามหาวิทยาลัยไม่อยากจะเสี่ยง ไม่อยากที่จะเข้าไปสู่ส่วนที่เป็นวิวาทะทั้งหลายใน สังคม อยากที่จะอยู่ในส่วนที่ถูกต้องรับรองได้ เพราะมหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ อย่างไรก็ดีตามผมได้ทราบข่าวว่าทางมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ได้ตัดสินใจที่จะมอบปริญญาเกียรตินิยมดี ให้แก่นางออง ซาน ซู คยี ซึ่งเป็นความกล้าหาญ ที่น่ายกย่องของมหาวิทยาลัยแห่งนี้อย่างยิ่งทีเดียว

ระบบเกียรตินิยมของมหาวิทยาลัยเป็นระบบ เกียรตินิยมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับของราชการ ไม่ได้แตกต่างกันเลย

อีกตัวอย่างหนึ่งในการที่ไม่ให้ทางเลือกอื่นๆ ได้มีโอกาสเงยหน้าอ้าปากในสังคมไทย คือ ใน ปัจจุบันทุกมหาวิทยาลัยกำลังหาเงินด้วยการสอน MBA เพราะได้เงินดี จริง ๆ แล้วมีความสำเร็จของ นักบริหารงาน เช่น นักธุรกิจของประเทศไทยที่มี เชื้อสายจีนเป็นต้น แต่มหาวิทยาลัยไม่ใช่แหล่ง ของความรู้ในการวิจัยศึกษา MBA แบบไทยจีน อย่างบริษัทสหพัฒน์ปิบูลย์ ผมคิดว่าการศึกษ การดำเนินงานของผู้บริหารเหล่านี้ทำโดยนักข่าว หนังสือพิมพ์ ไม่ได้ทำโดยมหาวิทยาลัย MBA ของ เราเป็น MBA ที่เราไม่ได้เลือก เป็นของที่อเมริกา สอนมาแล้วก็มาสอนต่อให้กับคนไทย เป็นผลให้

โอกาสของนักธุรกิจที่มีเงื่อนไขแตกต่างจากธุรกิจระดับใหญ่ๆ ทั้งหลายไม่มีทางเลือกอีกเหมือนกันที่จริงทางเลือกมีอยู่แล้ว แต่ไม่มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยหยิบมันขึ้นมา มหาวิทยาลัยไม่ได้สร้างโครงการที่จะไปหยิบเอาความสำเร็จหรือความล้มเหลวก็ตามมาศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารงานในสถานะเงื่อนไขธุรกิจแบบไทย เพราะฉะนั้นจึงไม่มีความรู้ที่จะเป็นทางเลือกแก่สังคม

4. มหาวิทยาลัยไม่ได้ทำให้เกิดช่องทางของการ “แหกคอก” โดยสงบและมีประสิทธิภาพ ผมคิดว่า การแหกคอกเป็นหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตยทุกแห่ง สังคมใดก็ตามแต่ที่ไม่มีการแหกคอกเลย ถึงแม้จะมีรัฐธรรมนูญที่ดีเลิศ ประชาธิปไตยก็ไม่มีคามหมายแก่ชีวิตคนได้ สังคมต้องปล่อยให้คนแหกคอกได้ แต่ต้องแหกคอกได้โดยสงบและมีประสิทธิภาพ คือความเห็นที่แหกคอกนั้นสามารถไปถึงสังคมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่ว่าสังคมจะรับหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง หัวใจสำคัญก็คือ สามารถออกนอกกลุ่มนอกทางที่สังคมกำหนดในมหาวิทยาลัยไม่ค่อยจะมีบทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตยในแง่นี้นัก

แต่ที่จริงแล้ววัฒนธรรมแหกคอกนั้นไม่ใช่วัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยด้วยซ้ำไป วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยก็เหมือนวัฒนธรรมข้าราชการทั่วไป ไม่ได้นิยมส่งเสริมการที่จะคิดออกนอกกลุ่มนอกทางมากนัก ไม่ว่าเราจะมองในแง่ของวิชาการ ในแง่ของการศึกษา การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

ในชั้นเรียนในการทำรายงานและอื่นๆ วัฒนธรรมการออกนอกกลุ่มนอกทาง การไม่เห็นด้วย ไม่ใช่หัวใจสำคัญของวัฒนธรรมมหาวิทยาลัย ซึ่งทำให้การแหกคอกในสังคมไทยมีราคาแพงเกินไป แพงจนกระทั่งคนส่วนใหญ่เลือกที่จะไม่แหกคอกดีกว่า

5. ประเด็นสุดท้ายที่ผมคิดว่าเป็นความล้มเหลวของบทบาทมหาวิทยาลัยต่อประชาธิปไตยคือ มหาวิทยาลัยไทยไม่ได้เพิ่มพลังของความรู้ของผู้เสียเปรียบ ผู้เสียเปรียบในประเทศไทยคือประชาชนที่อยู่ในชนบทนั้น จริง ๆ แล้วประชาชนในชนบทไม่ใช่คนตัวเปล่าเปล่าเปลือยที่ปราศจากความรู้ คนเหล่านั้นเป็นคนที่สืบทอดความรู้ที่ได้สั่งสมในสังคมไทยมาเป็นเวลาร้อย ๆ ปี มหาวิทยาลัยได้ทอดทิ้งความรู้นั้นไปโดยเกือบจะเรียกได้ว่าสิ้นเชิง เพราะมหาวิทยาลัยไม่ได้หยิบเอาความรู้เหล่านั้นมาพัฒนา ไม่ได้หยิบเอาความรู้เหล่านั้นมาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยและประชาชน โครงการส่วนใหญ่ของมหาวิทยาลัยที่ออกไปสู่ชนบทนั้นเป็นโครงการไปให้ความรู้หรือไปเปลี่ยนชนบทมากกว่าการไปเรียนรู้กับชาวบ้านแล้วนำความรู้นั้นเข้ามาพัฒนา

จริง ๆ แล้วกระบวนการปลดประชาชนจากความรู้ที่เขามีอยู่เดิมนั้นเป็นกระบวนการที่กระทำโดยหน่วยงาน โดยนโยบายรัฐมากมายซับซ้อน ผมอยากจะพูดว่ามหาวิทยาลัยเองก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยหนุนรัฐในการปลดประชาชนจากความรู้ที่มีอยู่ในทางตรงกันข้ามถ้าเราพัฒนาความรู้ที่เขามีอยู่ อันเป็นความรู้ที่มีศักดิ์ศรี และสามารถนำมาใช้ได้

ในชีวิตจริงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลก ประชาชนผู้เสียเปรียบเหล่านั้นจะมีพลังในการต่อรองในสังคมสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้น เขาหมดพลังลงไปเพราะขาดความรู้ที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายได้สั่งสมมาด้วย และมหาวิทยาลัยก็ไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ใหม่ให้แก่เขาอย่างเพียงพอ

ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมและเห็นได้ชัดที่สุดคือเวลาที่เปิด MBA นั้นเราไม่ได้นึกถึงผู้ประกอบการรายย่อย และผู้ประกอบการรายย่อยพึ่งพิงอาศัยจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในโลกยุคปัจจุบัน ทำให้เขาไม่สามารถหรือมีพลังต่อรองกับกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาสัมพันธ์กับเขา นโยบาย MBA ทอดทิ้งผู้ประกอบการรายย่อยทั้งหลาย คนที่สามารถจะบริหารธุรกิจเล็ก ๆ ในครอบครัวจะต้องทำอะไรในความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน เขาไม่มีคำตอบ เราก็ไม่มีคำตอบเหมือนกัน เพราะฉะนั้นมหาวิทยาลัยไม่ได้ทำให้คนที่เสียเปรียบเหล่านี้เป็นผู้ที่มีพลังของความรู้เพิ่มขึ้นแต่อย่างใด

ผมไม่ได้มองมหาวิทยาลัยเฉพาะในแง่การสอนนักศึกษาให้เป็นบัณฑิตเท่านั้น ผมพยายามคิดว่าที่ผมพูดทั้งหมดเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ธรรมดาที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นๆ หรือเปล่า กล่าวคือมหาวิทยาลัยนั้นก็มักจะเป็นสมบัติของชนชั้นนำทางอำนาจ และมักจะเป็นสถาบันที่ค่อนข้างเชื่องๆ ในทุกสังคมหรือเปล่า ในแง่หนึ่งก็ใช่ เพราะหน้าที่หลักอันหนึ่งของมหาวิทยาลัยก็คือความพยายามจะเป็นผู้รโล่งส่งเสริมสิ่งที่เป็นระเบียบของสังคม

แต่เราให้ความสำคัญและคิดว่าหน้าที่ของเรานั้นเกี่ยวกับความรู้ เราค่อนข้างถือว่าบทบาทของเราคือผู้สืบทอดระเบียบทางความรู้ทางวิชาการนั้นจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง อาจารย์มหาวิทยาลัยแต่ละคนในมหาวิทยาลัยนั้น โดยธรรมชาติค่อนข้างจะเป็นคนเชื่องๆ อยู่แล้ว แต่เมื่อมหาวิทยาลัยในหลายประเทศด้วยกันไม่ได้ถูกรอบงำโดยชนชั้นนำทางอำนาจอย่าง 100% เต็มเหมือนมหาวิทยาลัยในประเทศไทย หรือจะพูดในทางกลับกันก็ได้ว่าชนชั้นนำทางอำนาจของประเทศเหล่านั้นมีการปฏิสัมพันธ์ของคนหลายกลุ่มด้วยกันเป็นต้นว่ากลุ่มการเมืองกับกลุ่มบริหาร ในขณะที่ประเทศเรากลุ่มการเมืองอ่อนแอมาก เพราะฉะนั้นมหาวิทยาลัยจึงเชื่องกว่าในทัศนะของผม

อีกประการหนึ่งที่ผมนึกถึงก็คือว่า แนวโน้มในการที่จะแยกมหาวิทยาลัยออกจากการกำกับควบคุมของรัฐ ซึ่งก็อาจจะเกิดขึ้นอีกไม่นานข้างหน้าไม่ว่านายกรัฐมนตรีจะเป็นใคร แต่ผมคิดว่าเวลาที่พูดถึงการแยกมหาวิทยาลัยออกจากราชการนั้นคนที่เสนอความเห็น คนที่เข้ามาถกเถียงในเรื่องเหล่านี้ไม่ได้มองบทบาทของมหาวิทยาลัยที่พึงมีต่อสังคมสักเท่าไร เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าจะแยกออกไปจากการควบคุมของรัฐ ก็คงเป็นการแยกออกไปในแง่ของระเบียบและกฎหมาย แต่ในหัวสมองของผู้บริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์มหาวิทยาลัย และนักศึกษามหาวิทยาลัยนั้น ก็คงจะเป็น “โคตร” ราชการต่อไปตามเดิมนั่นเอง

ประเด็นสุดท้ายที่อยากจะพูดถึงก็คือว่า

ท่ามกลางการครอบงำอย่างมากของประเทศไทยที่มีเหนือ การศึกษาระดับอุดมศึกษานั้น สิ่งที่น่าเสียดายก็คือ เมื่อเราเปิดให้มีมหาวิทยาลัยเอกชนขึ้น มหาวิทยาลัย เอกชนเป็นสถาบันการศึกษาที่ไม่ถูกครอบงำโดย ระบบราชการ แต่เพราะเหตุผลที่เราะแวงการศึกษา ระดับอุดมศึกษาค่อนข้างมาก เราจึงวางระเบียบ

ให้มีการควบคุมสถาบันการศึกษาของเอกชนมาก เสียจนกระทั่งว่ามหาวิทยาลัยเอกชนก็ “โคตร ราชการ” พอ ๆ กับมหาวิทยาลัยของรัฐ จึงทำให้ มหาวิทยาลัยเอกชนไม่ใช่ตัวที่จะผลักดันให้ มหาวิทยาลัยเริ่มแสวงหาและแสดงบทบาทต่อสังคม ที่แตกต่างออกไปจากที่ผ่านมา ขอบพระคุณครับ